

Saxdalen Förr I Tiden

Av Klass 2-3

1997

Räfvåla

Per Toms var född i Finland 1612 och bosatte sig på Finngården omkring 1650. Finngården är utan tvivel en av de äldsta gårdarna i Räfvåla. Per Toms kom från platsen Raivola i Finland. Han var den första fasta invånaren i Räfvåla. Kanske döpte han platsen efter sin födelsort. Raivola kan nog tolkas som Räfvåla på svenska.

Det har också ansetts att namnet Räfvåla syftar på en rävhåla eller rävla som en gång funnits här. Det har utan tvivel funnits gott om räv här i trakten. Första gången byn nämns i Grangärde församlings minnesbok heter den Rävhåla. I bya och gårdalengd i Grengre Anno 1628 heter byn Refnola.

Enligt en teori av professor Nils Friberg, ska namnet ha sin förklaring från den tid när det endast fanns ridstigar mellan byarna. En sådan stig skulle ha gått över byns område och där brukade de ridande stanna och ta rast. Rasten tog man i en öppning i skogen som kallades för våla, alltså en ridvåla eller en redvåla. Namnet har sedan under tidens förlopp förvanskats till Rävåla.

Från den tid när den första Rävålingen bosatte sig här och fram till 1600-talet så blev jordbruket och boskapsskötseln allt viktigare. Nya barnkullar växte upp och behövde plats för sina familjer. På det sättet fortsatte uppodlingen, generation efter generation tills dalen blev uppodlad och i det skick den nu är.

Bynamnet Rävåla har under tidernas gång förändrat sin stavning från Refnola, Refvhåla, Rävvhåla, Rävåla och till sist Rävåla innan bytet till Saxdalen den 1.1.1948.

Slut av Rikard

Storfarsgården på 1920-talet och framåt

Daniel Danielsson var storfars på gården. Stormor var Mina och dom hade 2 pojkar. Man hade inte hund på gården, men man hade både katt, häst, höns, gris, ko, kalvar, får och lamm. Man jobbade mycket sommartid. Man var 5 mer på sommaren. Man var ungefär 5 på vintern, 10 var man på sommaren. Man jobbade mindre på söndagarna. Man tjänade 35 kr i månaden. Det fanns bara en enda bil i byn & den fanns på Storfarsgården. Det fanns en präst & en tandläkare som bodde på gården.

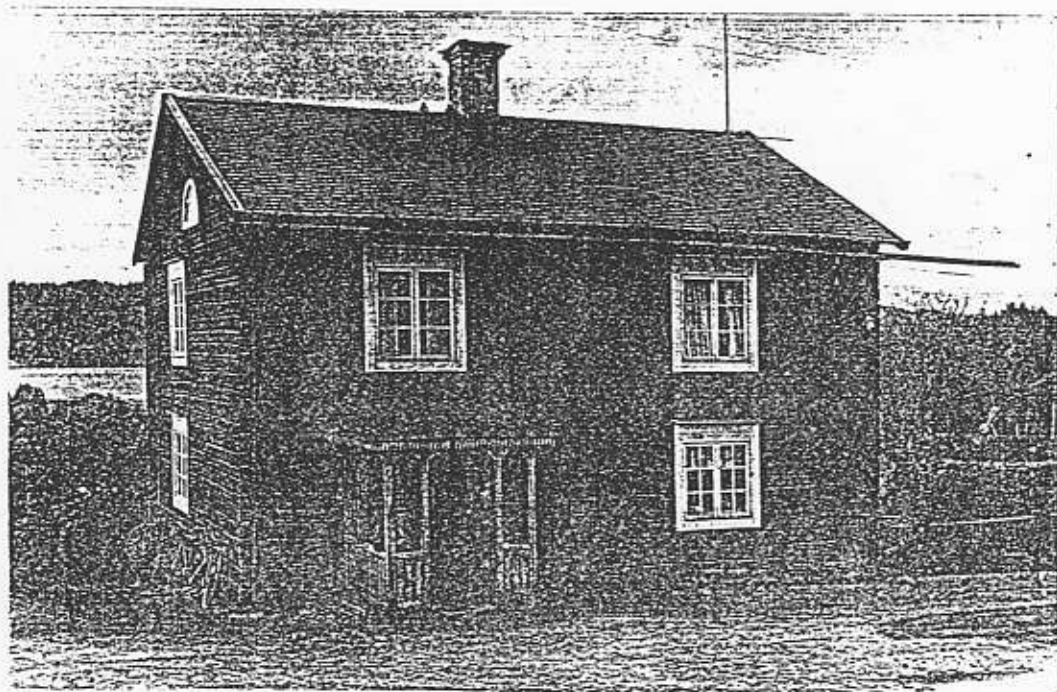
Daniel Danielsson var farfar åt Sven Danielsson. (1939 började Algot i gruvan.) Man började klockan 7 och man slutade klockan 6. Man kokade saltlag och förvarade mat i salt lagen som blev kall och frös. Flera enbuskar hade man och plockade bär av. Man åt potatis, korv, gröt och skinka. Man sålde mjölk till grannarna. Två gånger i veckan fick man tidningen.

Av Linn och Anna (Har intervjuat Algot Danielsson)

NEREGÅRDEN

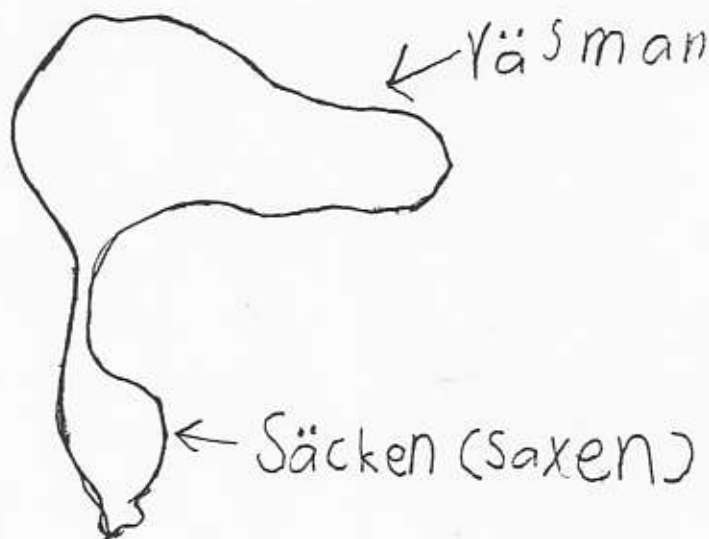
Neregården byggdes på 1800-talet och blev klart 1859. Årtalet står på murkåpan och på järnhällen vid ingången. Den förste som bodde där var Daniel Persson. Dom hade mycket djur då. Dom hade höns, kor, får, en katt, en get, en gris och en häst. Det fanns pigor och drängar på gården. Barnen spelade vippa och hoppade hage och bollade mot en vägg. Männen körde timmer på vintern och arbetade med jordbruk. Man åt potatis, rökt fläsk, griskött, nötkött, gröt, välling och filmjök. När farmor var liten bodde många på Neregården. Hennes mor och far, bror och syster och en farbror och faster och en kusin. Farmors farfar Karl-Erik dog när farmor var lår och hennes farmor Sara-Lisa dog när farmor var 9 år. Alla bodde på Neregården när hon var liten. Det har bott 4 st familjer i Neregården sen 1859. Vi bor där nu. Det fanns ett annat hus tidigare vid Neregården.

Klara

Saxen.

Namnet Saxen kommer sig av att Saxen sitter ihop med sjön Väsman. Saxen är som en säck som hänger under Väsman.

Förr i tiden gick det ångbåtar på Saxen. De hette Pirkku Matti och Grangärde. Biljettpriset var 1:- för enkel tur och 1.50:- för tur och retur(1932). Det låter billigt men 1:- var mycket på den tiden, det var ungefär som 50:- i dag.

Storstenen.

Mitt i Saxen ligger "storstenen", om den berättas det att det var en jätte som bodde på Saxberget. Han blev arg på kyrkklockorna, han tyckte att de lät illa. Då tog han stora stenar och kastade mot kyrkan i Grangärde. En av dem slank ur handen mellan ringfingret och lillfingret och just den stenen hamnade i Saxen.

Av Manne och Tony

Badstranden

Badstranden byggdes på 1940 - talet. Det brukade vara fest vid badstranden och då badade man. Därför blev det en badstrand. Dammen kom till därför att gruvan behövde vatten till sitt anrikningsverk. Året var 1930. Vid anrikningsverket tog man vara på det som var värdefullt i malmen (zink, bly, koppar). Den lilla ön som är i dammen var från början ett ställe där marken var högre.

Av Julianna och Jennica

Hur man levde förr

Man hade jordbruk. Man åt välling och gröt och kött. Man bodde i villa.
Barnen byggde kojor och spelade bollspel. Man gick till skolan. Det kunde vara 3 kilometer.
Man hade skogsarbete. I köket hade man vedspis och kamin.
Man hade bastu och tvättade i.

Av Maria

Skolan

Redan Karl den XI insåg att alla barn behövde lära sig läsa och skriva. Han bestämde därför att en skola skulle finnas i Västerbergslagen. Tre lärare skulle finnas till hela detta stora område, så vi förstår att det blev lite si och så med undervisningen.

Föräldrarna var inte alltid så glada att låta sina barn gå i skolan, de tyckte att de behövde barnen hemma till att passa småsyskon och göra andra sysslor.

Räfvålas första skolhus blev klart 1858 (1857) på hösten.

Skolan blev så småningom för liten och delar av undervisningen flyttade till missionshuset.

1902 invigdes kyrksalen. Men den användes inte bara till kyrksal. Nuvarande biblioteket var lärar bostad.

Ett nytt skolhus byggdes 1915. På schemat stod skolkök och tvättstuga. I skolan fanns också en brand station.

Barnen hade matsäck med sig hemifrån och det brukade vara mjölk och knäckebrödssmörgås.

På den här tiden fanns det ingen skolskjuts. Det var att pulsa och gå hur mycket snö det än var, och även om det var 30 grader kallt.

Den gamla skolan användes som slöjdsal. Pojkarna hade träslöjd och flickorna syslöjd.

Man skrev i början på griffeltavlor med kriter och suddade ut med hartass.

Välskrivning var ett viktigt ämne. Från början fick barnen skriva med en spetsad gåsfjäder som de doppade i bläck.

Toaletterna var utomhus. De fanns i en länga vid bortre ändan av ishockeyrinken.

Man gick även i skolan och arbetade på lördagarna.

Barnen fantiserade ihop egna lekar. Kojor byggdes i skogen. När man blev äldre tog spel som varpa, lyra, långboll och fotboll över.

Emma och Nathalie

Hyttan

År 1634 hände något som säkert kom att förändra räfvålingarnas liv en hel del. Då anlades räfvålahytta. I hyttorna smältes malmen så att järnet kom för sig själv och avfallet, sligen, för sig själv. Räfvåla-hytta var en multimer hytta. Hyttan anlades på initiativ av brukspatron Gyllenberg i Ludvika, tillsammans med några byamän. För att ha hyttan i gång krävdes malm, träkål att elda med och kalk-sten, s.k. limsten. Malmen kom från mestadels Grängesbergs gruvor. På Saxbergets-skogarna kolade man milor. Ur milor fick man träkål till hyttan. Kalksten eller limsten körde man bl.a. från Sörvik. Byn hade också som de flesta byar en egen kvarn. Den låg nedanför hytt-dammen. Kvarnen förstördes vid en översvämning 1881 och byggdes inte upp igen. Elfrid Karlsson, Neregården, har i sin ägo kontoböcker som sträcker sig från år 1827 och ända fram till hyttans nedläggelse 1865. I kontoböckerna kan man se utgifter och inkomster för bergsmannen Daniel Persson, men också få reda på lite om arbetarnas ekonomiska ställning. Avlöningen var 50 öre per dag för 12 timmars arbete. Till matsäck fick de tjock gröt av gråärtsmjöl. Den var så tjock att man åt den som bröd s.k. nevergröt. För övrigt åt man någon gång sill och strömming. Fläsk och kött var däremot väldigt sällsynt. Räfvåla hytta reparerades 1806 och byggdes om 1837. Så småningom köpte bergsmännen alla andelar i hyttan. De köpte också skogen som hörde till, men de kunde inte hålla hyttan igång. Den sista blåsningen skedde för Daniel Perssons räkning 1865. Säkert blev det nu väldigt tyst och stilla för Räfvålingarna. Inga kolskrindor, inga malm transporter och inga flammor från hyttor.

Av Katrin och Josephine

FÖRR I TIDEN.

De flesta familjer bodde i bara 1 rum och kök. Barnen fick ligga tillsammans i sängarna. Den minsta fick ligga hos sin mamma eller pappa. Familjerna hade inte egna hus, utan bodde i hyreslängor. Ibland delade man farstun med en annan familj. Ibland fick barnen gå ut i skogen och hämta stök. Tvätten kokades i en järn gryta på spisen eller över en öppen eld nere vid bäcken vid nurvarande klubbhuset. Många familjer hade svårt att få maten att räcka till. Potatisen var det viktigaste livsmedlet. Barnadödligheten var stor. Många äldre har berättat att de aldrig sett en tandborste när de var små. Tandvärk botades av en bomullstuss doppad i brännvin som man la om den onda tanden. Om det inte hjälpte fick man dra ut tanden ibland hos tandläkaren, men även en smed kunde göra det. Den 9:e varje månad var det marknad i Grängesberg. Barnen fick göra sina leksaker själva av det de kunde komma på. De använde: kottar, pinnar och trasor till dockor.

Mia och Jennie

SJUKVÅRDEN

1864 BESLUTADES ATT DOKTOR HÖIJER I SMEDJEBACKEN SKULLE GÖRA EN TVÅDAGARS TUR TILL GRANGÄRDE KOMMUN VARANNAN VECKA. GRANGÄRDE HADE INGEN DOKTOR. 1867 BESTÄMDES ATT GRANGÄRDE KOMMUN SKULLE HA EN EGEN LÄKARE. 1898 FICK GRÄNGESBERG SIN FÖRSTA LÄKARE OCH 1904 ÖPPNADES SJUKSTUGAN DÄR. NU HAR VI SJUKSTUGA BÅDE I SUNNANSJÖ OCH GRÄNGESBERG OCH ETT LASARETT I LUDVIKA.

B B

I Rävåla bodde i början av 1900-talet barnmorskan Fru Andersson. Hon skulle också vara barnmorska i Grängesberg. På den här tiden fanns inga BB utan barnen föddes hemma med hjälp utav barnmorskan . Om komplikationer tillstötte kunde hon kalla på doktorn. Någon smärtlindring var det nog inte tal om då. På 1930-talet öppnades BB i Grängesberg.

AV DANIEL & PATRICK

SLAKTERIET

Slakteriet var i källaren på JL Runnbergs Diverseaffär. Det var två bröder :Harald och Klas Runnberg som hade hand om slakteriet. I bland åkte dom hem till folk och slaktade. Man slaktade mest grisar och kor. Dom åkte runt med häst och vagn och sålde köttet. Senare skaffade dom en bil och åkte med.

Den som har berättat det här heter Marianne Flink och JL Runnberg var hennes farfar.

Av Per och Peter

GRUVAN

Man har brutit malm i Grängesberg sedan flera 100 år. Arbetarna kom från byarna runt omkring. Många Finländare invandrade hit till Grangärdetrakten. På den här tiden bröt man malm bara på sommaren. Gruvarbetarna trampade upp riktiga stigar när dom gick till och från gruvan. Dessa stigar blev senare våra landsvägar. Om gruvearbetarstugorna sägs det att det luktade så illa att ingen främmande ville gå in frivilligt. Stugorna städades 2 gånger om året, till påsk och till jul. Kvinnorna arbetarna med skrädning d.v.s. att skilja gråberget från malm. Både barn och kvinnor tjänade 1 kr per ton. Gruvarbetarna kunde tjäna mellan 50 - 60 kr per månad.

Saxbergets gruva upptäcktes år 1879 av Skarp Jakob Jansson i Räfåla. När han och hans bror Daniel var små kolade dom milor vid Långfalla. Då ropade Råhand a (Bergbro frun) på Daniel och dörren till kolkojan kastades ut på planen utanför. Det sägs att där Råhand a gör sig till känna skall det finnas gods. När Skarp Jakob blev vuxen gick han dit med gruvkompassen och letade. När han skulle äta

ställde han kompassen vid sidan om sig och åt sina smörgåsar. När han efter måltiden skulle ta kompassen såg han, att den gjorde utslag. Det blev emellertiden en synnerligen både arbets- och kostnadskrävande uppgift att nå malmen. Vid 16 - 17 alnars djup kom man på rösberg, som innehöll en aning järn, men efter 3 dagars brytning, tog malmen slut. 3 alnar djupare ned kom man på fast berg, som bestod av en konstig bergart. Av bruksförvaltaren Carlberg Bångbro fick man veta, att det var koppar, zink, och blymalm. Detta var en stor besvikelse för Skarp-Jakob. Han sökte en järngruva, så han sålde gruvan. Skarp-Jakob sålde gruvan till 2 herrar för 3999 kr. Dessa i sin tur hade redan sålt gruvan till ett bolag för 50.000 kr. Skarp-Jakob dog den 6 aug. 1922. Någon ren järnmalm har man ännu idag inte funnit, men berget innehåller något järn, som givetvis var orsak till, att kompassen gjorde utslag. Under åren fram till 1920 bytte gruvan ägare och torde ha förorsakat det flesta ägarna förluster. Den konstiga malmen innehöll inte bara koppar, zink och bly utan även guld,

silver och lite järn. Problemet var att hitta metod för att skilja de 3 malm sorterna åt. Malmen fraktades från gruvan med en linbana. Linbanan blev klar 1918. Till verket hörde en 65 meter hög skorsten. 1934 drabbas laven, kross-och-anrikningsverket av en våldsam brand. Det sammanlagda metallinnehållet i en årsproduktion var:

koppar	1000 ton
bly	2600 ton
zink	8700 ton
silver	6100 ton
guld	34 kg

Gruvan stängdes för produktion år 1990.

David och Christoffer

SOLDATBERÄTTELSE

Torpet Pipans i Olsjön lär ha fått sitt namn efter en soldat som var pipare i svenska armén. Pipans heter troligen Piparns från början. På ett vanligt kompani ingick två trummslagare och en pipare som skulle spela när man marscherade och gick till angrepp. Det berättas om en soldat som bodde i Pipans att han hittade en gruva uppe på gruvskogen. Malmen var alldeles framme och skulle till att brytas, då blev han intagen till armén. Soldat Pip gick till Räfåla by för att få en ko åt sin hustru medan han var borta och stred i Norge. Men ingen ville hjälpa honom med detta. Då blev han så arg att han täckte över gruvan med mossa och granris. Sedan dess har ingen sett gruvan.

SLUT! AV JONAS

Berättelsen om Daniel

Under första hälften av 1900-talet bodde i Rusbodarna en ovanligt stark och kraftig karl. Han hette Daniel. Daniel var en stor djurvän. Det berättas att när han körde med häst och vagn så kunde det hända att han kom till en stor upp-förs-backe. Om Daniel då hade ett stort lass på, så spände han i från hästen och sköt upp lasset själv. Väl uppe på krönet spände han för hästen igen.

Av Mari

ORDSPRÅK FRÅN SAXDALEN!

Bir ä dag så bir ä rå kom ä snö så går an å sa sommar petter.

Den ärligaste räfvålingen tog bara en häst.

Av Joakim